

захистити ”результати своєї праці й оцінити ”внесок ” кожного з учасників груп.

Роль учителя в різних експериментальних серіях була специфічною. До обов’язку виконуючого цю роль на першому етапі експерименту входила організація проведення самої гри: визначення кількості та складу груп, видача їм завдань, проведення ”захисту розроблених проєктів” і оцінки ”внеску” кожного учасника гри у спільний продукт (наведено приклад керованого стилю відносин авторитарного характеру, хоча вони можуть бути й демократичними – від вільного вибору складу груп до оцінки внеску в сукупний продукт). Роль учителя полягала також у створенні сприятливого морально-психологічного клімату в процесі гри (акцент було зроблено на двох планах спілкування – діловому й етичному).

Якщо на другому етапі експериментальної роботи роль учителя полягала лише в її організації, то на останньому він виступав у ролі ”каталізатора” ідей. У тих групах, де викладач цього не робив, ідеям за параметром ”новизни” бракувало ”сучасних уявлень” про види людської практики – біоенергетику, екстрасенсоріку, медитативний аутотренінг тощо. Втручання викладача відбувалося у формі ненав’язливого побажання, запитання, під-казки-міркування, до того ж лише тоді, коли студенти приступали до висунення гіпотез вирішення задач-ситуацій, тобто враховувався час оптимальної подачі ”підказки” за Я.О.Пономарьовим. Зрозуміло, що інформаційне поле педагога має бути таким, щоб він міг ”розширювати” інформаційно-пошукове поле школярів і студентів, спрямовувати його в потрібне русло, не гасити пошук, а активізувати й підтримувати його .у ході всієї гри.

Під час захисту групами своїх проєктів учитель ”провокує” запитаннями й заганяє розроблювачів у ”глухі кути”, змінює вихідні умови задачі, пропонує визначити придатність рішень-пропозицій для різних умов, які він моделює, заводить розмови про економічний ефект, людські, природні та матеріальні ресурси, про необхідність спонсорів; тобто виконує ролі опонента-критика, співгенератора ідей, співреалізатора, ”споживача” ідей і водночас виконує функції ”вищої інстанції”, що розпоряджається ідеями і ”долями” їх розроблювачів. У такий спосіб захист однієї групи перетворюється на колективний захист усіх від усіх, створюється атмосфера загальної зацікавленості у загальній справі, яка ”обростає” такими численними проблемами, що їх вирішення стає життєво важливим для більшості учасників гри (див. ілюстрації з телефільму такого уроку, проведеного автором у 136 гімназії м. Києва, у незнайомому йому 7-ому класі у 2006 році, фрагмент якого було показано по телебаченню на ”Освітньому каналі”). Характерним є те, що зазначені результати постійно повторюються вже протягом двох десятиріч, хоча вже змінилися покоління учнів і студентів, змінилася мотивація ...їхньої навчальної й професійної діяльності, умови й стиль нашого життя в країні, та й сама країна стала іншою.

На третьому етапі експерименту роль учителя була аналогічною. Крім того, додалася робота з організації самоаналізу й аналізу отриманих результатів усіма учасниками гри.

На завершення вчитель проводив самоаналіз на основі рефлексії власної позиції, відчуттів, почуттів, а також аналіз результатів своєї діяльності з вдячною оцінкою ”внесків”, зроблених іншими – усіма, з ким він був зв’язаний умовами ігрового процесу.

Під час проведення усіх трьох серій експериментальної роботи разючим була подібність реакцій та емоційних проявів ”дитячої” та ”дорослої” аудиторій: блиск очей, рум’янець на щоках, схвильованість мови, бажання довести, що їхній проєкт – кращий, співпереживання один одному.

Це свідчення наявних умов для здійснення творчого процесу, а отже, і творчого розвитку як учнів так і вчителів.

ПОДОЛАННЯ ТРУДНОЩІВ В ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ

*О.Ю. Гаврась
Полтава, Україна*

Професійне становлення відіграє особливу роль у розвитку особистості фахівця, його професійної свідомості, забезпеченні успіху в професійній діяльності. Саме на початкових етапах професійного становлення молодий спеціаліст стає суб’єктом, нової для нього професійної діяльності, розпочинаючи практичне її освоєння з функціонального змісту. У цьому контексті для нашого дослідження слушною є думка М. М. Рубінштейна про те, що у навчальному закладі створюється лише основа, фундамент.

У філософській літературі наголошується, що становлення особистості, як проблема суспільства в цілому і самого індивіда зокрема, вона є актуальна завжди. Проте в стабільні та перехідні періоди життя суспільства її гострота різна. Необхідність вирішення цього завдання обумовлена, перш за все: соціально-економічною нестабільністю держави; індивідуальними психофізіологічними особливостями; чисельними змінами в приватному житті кожної людини; випадковими обставинами та ірраціональними тенденціями життєдіяльності.

Зрозуміло, що реалізація управління становлення професійної майстерності фахівця можлива лише при наявності цілісної комплексної програми. Згідно з дослідженням Е.Ф.Зеєра її розробка повинна ґрунтуватися на принципах: урахування потреб особистості у самоорганізації, самовизначенні і саморозвитку; признання пріоритету індивідуальності та самоцінності фахівця.

Як відомо (А.І.Астахова, Г.О.Балл, І.Д.Бех, С.П.Бочарова, І.Вільш, О.Д.Кайріс, Л.М.Карамушка, В.Г.Кремінь, С.Д.Максименко, Л.М.Митина, С.М.Ніколаєнко, Н.А.Побірченко, В.А.Семиченко, Т.С.Траверс, Н.В.Чепелева та інші.), стратегія розвитку вищої освіти в нашій державі спрямована від «передачі знань» до «формування компетенцій»; створення розвиваючого середовища освітянського простору, який сприяв би професійному становленню активної особистості, орієнтованої на особистісний та професійний саморозвиток.

Професійне становлення молодого фахівця обов'язково передбачає розвиток у нього аксіологічної спрямованості й професійної свідомості; соціального й професійного інтелекту; емоційно-вольової сфери; позитивного відношення до світу і до себе; самостійності, автономності й впевненості у собі; певних професійних якостей та ауто компетентності.

Рішення подібних завдань співвідносяться з етапами професійного навчання молодого фахівця, тому адміністрація навчального закладу повинна створити певні умови щодо особистісного, інтелектуального та соціального розвитку молодого спеціаліста.

Так, на етапі адаптації колишні студенти пристосовуються до умов і змісту навчально-виховного процесу, йде освоєння нової соціальної ролі, налагодження взаємовідносин з викладачами навчального закладу.

Ведуча діяльність у цей час – навчально-пізнавальна, яка істотно відрізняється від попередньої.

Супровід на етапі адаптації полягає у наданні допомоги щодо пристосовування до нових умов життєдіяльності.

На етапі інтенсифікації відбувається розвиток загальних та спеціальних (фахових) здібностей: інтелекту, емоційно-вольової регуляції, відповідальності за своє фахове становлення, самостійності тощо. Ведуча діяльність – науково-пізнавальна: проведення організаційно-методичної роботи (підготовка методичних матеріалів, розробка індивідуально-розвиваючих програм, адаптація нових методів, оцінка їх ефективності); розвиваючої (використання індивідуально-розвиваючих і корекційних програм з урахуванням індивідуальних особливостей учнів, обробка результатів, аналіз та оформлення матеріалів для виступів на нарадах, семінарах тощо); науково-дослідницької (організація і проведення емпіричних досліджень); консультативної (надання допомоги студентам у рішенні різних життєвих проблем, у тому числі – взаємовідношення з однолітками).

Критеріями продуктивності на другому етапі управління становлення професійної діяльності визначаються: інтенсивний особистісний та інтелектуальний розвиток молодого фахівця; соціальна ідентичність та самоосвіта; оптимістична соціальна позиція.

На завершальному етапі ідентифікації, професійного становлення молодого фахівця, важливого значення набуває формування професійної ідентичності.

Заключний етап завершується фінішною діагностикою соціальних та професійно важливих якостей молодого спеціаліста.

В процесі управління становленням професійної майстерності доцільно розглядати як комплексні методи, які об'єднують науково-методичні підходи, що спрямовані не тільки на особистісно-орієнтовану професійну освіту молодого фахівця, але й на навколишнє середовище її життєдіяльності. Такий комплексний метод визначає нову позицію молодого фахівця через професійність, активність, дієвість, наступність.

Література

1. Зеер Э.Ф. Стратегия преодоления кризисов профессионального становления личности педагога / Э.Ф.Зеер, Э.Э.Сыманюк // Мир психологии. – 2004. – N 4. – С.194-201.
2. Крижко В.В. Менеджмент в освіті / В.В.Крижко, Є.М.Павлютенков. – К.: ІЗМІ, 1998. – С.59-112.
3. ЛМаслоу А. Психология бытия / Пер. с англ. – М.: Рефл-бук, 1997. – С.79-144.
4. Павлютенков Е.М. Профессиональная компетенция личности учителя // Формування творчої особистості: проблеми і суперечності: Зб. наук. праць. – Вип. 3. – Запоріжжя: ЗОІУВ, 1995. – С.53-57.
5. Павлютенков Е.М. Профессиональное становление будущего учителя // Сов. педагогика. – 1990. – N 1. – С.64-69.
6. Муляр В.С. Проблеми становлення особистості в системі “індивід – суспільство” (філософсько-культурологічний аналіз). Автореф. ... д-ра філософ. наук. – Дніпропетровськ, 1999. – 31 с.
7. Зеер Э.Ф. Кризисы профессионального становления личности // Психологический журнал. – 1987. – Т. 18. – N 6. – С.35-44.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ БОТАНІЧНИХ ТА БІОЕКОЛОГІЧНИХ ПОНЯТЬ ПРИ ВИВЧЕННІ МОХОПОДІБНИХ

*С.В. Гапон, К.В. Мاستюх
Полтава, Україна*

Вивченню мохоподібних у сучасній загальноосвітній школі, на нашу думку, приділяється недостатньо уваги. Про це свідчить перевірка рівня знань абітурієнтів, першокурсників педагогічного